

*Проблеми раціонального використання соціально-економічного
та природно-ресурсного потенціалу регіону*

---

2. Войнаренко М. П. **Кластери як полюси зростання конкурентоспроможності регіонів**//Економіст № 10, жовтень, 2010р. - С.27–30.

3. Войнаренко М. П. **Кластерные модели объединения предприятий в Украине**//Экономическое возрождение России, 2009. № 2, - С.75-86, № 4 С.68–82.

4. Бороненко В. **Изучение роли кластеров в повышении конкурентоспособности региона**//Економіст, №10, жовтень, 2010., С.50–51.

5. Кулик Р. О. **Особливості формування кластер них структур**//Економіка АПК, 2011., № 9. – С.68–71.

Рецензент: д.е.н., професор Павлов В.І.

УДК 332.122.:330.341.1

О. О. НОСИРЕВ

**ІННОВАЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ
В УМОВАХ НОВОЇ ЕКОНОМІКИ**

В статті висвітлено роль регіонів в умовах посилення глобалізаційних процесів, сформульовано основні конкурентні переваги кластерного розвитку та інтенсифікації інноваційних процесів, вказано на особливості трансформації стратегії підвищення конкурентоспроможності регіону в умовах нової економіки, запропоновано стратегію інноваційної кластерної моделі розвитку регіонів України.

Investigated the importance of regions in the context of increasing globalization processes, formulated the main competitive advantages of cluster development and intensification of innovation processes studied features of transformation strategy to improve the region's competitiveness in the new economy, propose a strategy for innovation cluster model of development of the regions of Ukraine in the article.

Ключові слова: регіональний розвиток, трансформаційні процеси, нова економіка, кластери, регіональна конкурентоспроможність.

©Носирев О.О. - к.геогр.н., доцент Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»

Вступ. Соціально-економічна ситуація, що склалась в українських регіонах, потребує оновлення підходів до здійснення регіонального управління. У свою чергу, це обумовлює необхідність виявлення факторів, які можуть стримати негативні тенденції, що виникли у зв'язку з глобальними економічними трансформаціями, та забезпечити підвищення конкурентоспроможності регіонів України на засадах їхнього саморозвитку та самоорганізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання інноваційної стратегії регіонального розвитку економіки в контексті підвищення конкурентоспроможності регіону дослідили в своїх працях такі науковці, як Геєць В.М., Грущинська Н.М., Соколенко С.І., Буга Н.Ю., Лукіяненко Д.Г., Федулова Л.І., Яремко А. та ін. Методика даного дослідження базується на тому, що, незважаючи на значну кількість публікацій з проблем інноваційного розвитку регіону та держави, недостатньо дослідженим залишається питання наукового обґрунтування найбільш ефективних моделей інноваційного розвитку, зокрема кластерної.

Метою дослідження є визначення особливостей формування інноваційних стратегій регіонального розвитку в умовах нової економіки та розробка стратегічної моделі інноваційного розвитку регіонів України, що може бути основою підвищення конкурентоспроможності.

Результати дослідження. Спостерігається значна розбіжність між рівнями розвитку Києва і «промислового трикутника» (Донецької, Дніпропетровської, Харківської областей) та решти областей України. Структура промислового комплексу регіонів за останні роки не зазнала відчутних змін, тому для більшості регіонів вирішальне значення, як й раніше, мають одна-дві галузі [1, с. 12]. Залишається значною диференціація рівня оплати праці за видами економічної діяльності та регіонами, що створює складні проблеми в забезпеченні єдиних національних стандартів рівня життя, подоланні бідності та становленні середнього класу.

Одна з найпопулярніших стратегій конкуренції останніх років належить професору Гарвардської школи бізнесу, ідеологу кластерного розвитку економіки М.Портеру, яка передбачає три основних напрямки: мінімізацію виробничих витрат, диференціацію (унікальність) продукту, концентрацію

на вузькому сегменті ринку. Проте, як стверджував М.Портер, жодна з цих стратегій не гарантує повного успіху, адже всі учасники ринку зацікавлені в послабленні конкуренції. Відповідно до концепції М. Портера досягти успіху в конкурентній боротьбі можливо, лише відібравши успіх у іншого [2]. За визначенням М.Портера, кластер – група географічно взаємопов'язаних компаній і організацій, що діють в певній сфері, та характеризуються спільністю напрямів діяльності і взаємодоповненням одна одної [2, с. 258].

Головними перевагами кластерної організації виробництва є такі:

- зміцнення співробітництва між бізнесом, наукою та державою. Світова практика засвідчує, що заснування кластерів часто відбувається в межах державно-приватного партнерства за активної участі держави як засновника та спонсора кластерних ініціатив на початкових етапах, а також науково-дослідних інститутів, що відіграють роль сполучної ланки між промисловістю, державою та наукою;

- зростання ефективності роботи компаній завдяки швидшому доступу до ресурсів, знань, інноваційних технологій і постачальників, а також завдяки зменшенню транзакційних витрат;

- активізація інноваційної діяльності компаній. Завдяки так званому ефекту переливу (spill-over) і тіснішому контакту зі споживачами й іншими компаніями виникають можливості створення та поширення нових ідей і технологій серед учасників кластера та за його межами, що сприяє насамперед зростанню доданої вартості продукції та орієнтації виробництва на виготовлення високотехнологічної продукції кінцевого споживання;

- підвищення рівня інвестиційної привабливості регіонів і країни в цілому, зумовлене вищим рівнем довіри інвесторів до розвинених мережевих структур (порівняно з окремими дрібними компаніями), а також наявністю гарантій і пільг інвесторам з боку держави у випадку її участі у кластерних ініціативах;

- пришвидшення темпів створення та розвитку нового бізнесу. Нові компанії мають можливість розвиватися у сприятливіших умовах через налагодженість зв'язків із партнерами у межах кластера;

– формування замкненого виробничого циклу (та ланцюга зростання доданої вартості) у межах країни завдяки створенню у межах кластера відсутніх раніше у виробництві ланок, що напряму пов'язано з розвитком імпортозаміщення [3, с. 591].

Формування та функціонування регіонального інноваційного кластеру (рис. 1) забезпечить такі переваги регіону:

- узгодженість діяльності регіональних та центральних органів влади в сфері інноваційного розвитку;
- мобілізація внутрішніх резервів інноваційного розвитку;
- отримання синергетичного ефекту від комплексності інноваційних процесів в регіоні;
- поліпшення соціального клімату;
- створення сприятливого соціально-культурного середовища для виробництва і трансферу знань і технологій;
- активізація розвитку та реалізації інтелектуального потенціалу регіону.

Кластерні утворення в регіоні забезпечують не тільки розвиток наукового та інноваційного потенціалу регіону, але й сприяють залученню іноземних інвестицій, що в свою чергу, сприяє створенню нових робочих місць, розвитку інфраструктури регіону. Кластер виступає інструментом вирішення соціально-економічних проблем регіону. Концентрація науки, освіти та бізнесу навколо єдиної ідеї сприяє досягненню кластером, а отже і регіоном його базування, глобальної конкурентоспроможності.

В Україні є всі передумови для розвитку кластерів у високотехно-логічних напрямках на основі наявних техно- та індустріальних парків: біотехнологій, систем спеціального та подвійного призначення на базі наукового парку «Київська політехніка»; ядерних технологій на базі технополісу «П'ятихатки» у м. Харків; електронної промисловості на базі індустріального парку в с. Розівка (Закарпаття); машинобудування на базі індустріального парку «Соломоново» (Закарпаття) тощо.

В умовах сучасного надзвичайно конкурентного середовища широкої популярності набула стратегія «блакитного океану», авторами якої є Чан Кім та Рене Моборн

[20]. Сутність даної стратегії полягає в тому, що уникнення конкурентної боротьби можливе за допомогою створення «блакитних океанів» - ринків, на яких відсутня конкуренція.

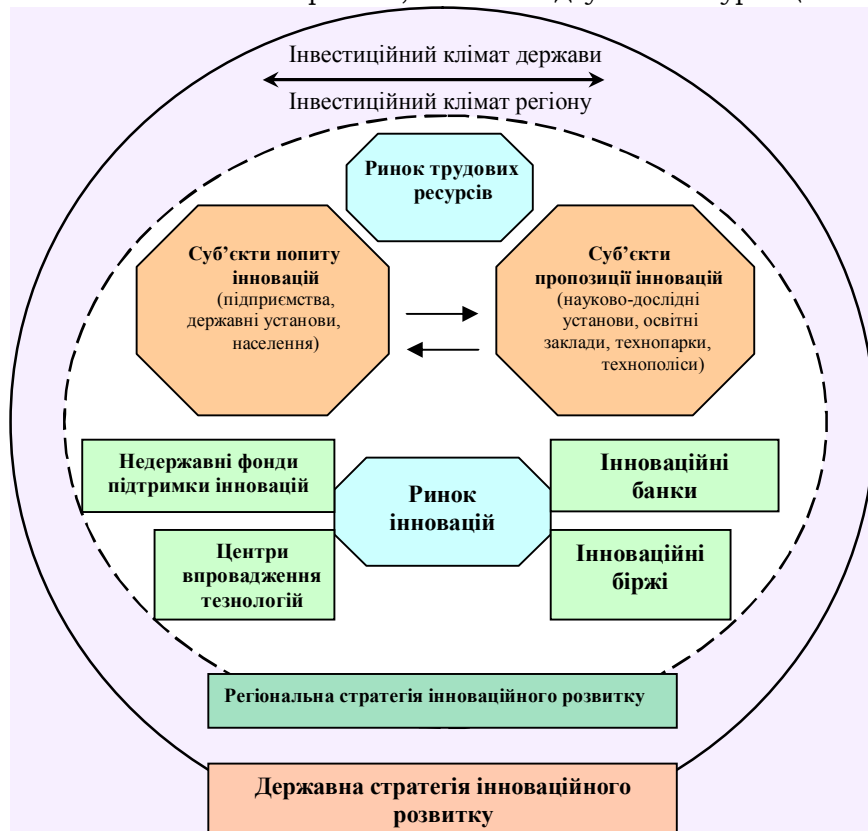

Рис. 1. **Статегічна модель регіонального інноваційного кластеру**

Створення такого ринку передбачає випуск унікального продукту. Основний постулат даної концепції – «щоб перемогти в конкурентній боротьбі – треба не вступати в цю боротьбу взагалі». Ринки, на яких його учасники, намагаючись перевершити своїх конкурентів, перетягнути більшу частину існуючого попиту Ч.Кім та Р.Моборн назвали «червоні океани». «Блакитні океани», натомість передбачають відхід від

конкуренції, шляхом переходу до не зайнятих ніким ринкових ніш, що, безумовно, потребує творчого підходу.

Сучасні роботи з регіональної економіки П.Кругмана [4], М. Фуджита, А. Трейвіша свідчать про те, що поряд із агломераційними процесами відбуваються дезурбанізаційні процеси, тобто переміщення суб'єктів економічних відносин із «ядра» розвитку до його периферії, що дає імпульс розвитку і для периферії, де починають формуватися нові промислові кластери. В умовах «нової економіки» чи «економіки знань» забезпечення стійкого соціально-екологічно-економічного розвитку регіону неможливе без формування інноваційної моделі економіки регіону [4].

Умовою зміцнення конкурентних позицій регіонів є виконання регіональними системами таких функцій:

- узгодження і захист інтересів регіону всередині країни і за кордоном. Владні структури мають забезпечувати створення умов для того, щоб кожний суб'єкт країни максимально використовував свій потенціал і все менше потребував державної допомоги;

- посилення конкурентних позицій регіону завдяки залученню інвесторів та удосконаленню економічної структури, сприянню розвитку в регіоні малого і середнього бізнесу;

- створення системи регіональних пільг і гарантій для діяльності підприємницьких, комерційних структур та інвесторів;

- нарощування зовнішньоекономічного потенціалу і розширення торгово-економічних зв'язків регіонів [5, с.9].

Інноваційний тип економічного розвитку дедалі більше стає тим фундаментом, який визначає економічну міць країни та її перспективи на світовому ринку. Основною ознакою сучасного розкладу сил в світі є суттєвий відрив країн-лідерів, що створюють «інноваційний анклав» в світі, від менш потужних країн, які змушені повністю залежати від позиції «активних гравців». В країнах, що належать до інноваційних лідерів, спостерігається висока концентрація найбільш рентабельних видів бізнесу (з найбільшим вмістом доданої вартості в ціні продукту), переважно високотехнологічна структура національного виробництва, винесення за межі власної країни промислово-технологічного циклу виробництв, які є екологосумними, ресурсосумними тощо, зосередження

найбільших фінансових потоків. Попри те, що між цими країнами спостерігається жорстка конкуренція за високорентабельні види діяльності, у випадках виникнення спільної загрози існуванню чинної соціально-економічної моделі вони об'єднують свої зусилля для реалізації спільної політики щодо джерел цієї загрози.

Проблема співвідношення та взаємозв'язку інновацій і інвестицій, взагалі, вимагає окремого аналізу. Зазвичай, саме інвестиція є безпосереднім носієм інновації, отже, реалізація інноваційної політики у несприятливому інвестиційному кліматі практично неможлива. Між тим, теоретично інновація без інвестиції також може мати місце (звісно, якщо не йдеться про базову інновацію). Зокрема, поліпшуюча інновація може бути здійснена в організаційно-збутовій, навіть технологічній сферах (без заміни основних фондів), якщо держава зможе достатньо кваліфіковано взяти на себе частину вищезгаданих ринкових екстерналій, зокрема - у вигляді інвестицій в людський капітал – перенавчання працівників, підвищення кваліфікації у сфері комерційної діяльності тощо, або в сферах інформаційного чи інфраструктурного забезпечення [6, с. 182]. Таким чином, саме у ресурсодефіцитній економіці з ознаками несприятливого інвестиційного клімату виражена стимулююча політика держави в інноваційній сфері є особливо важливою.

Незадовільний стан науково-інноваційної сфери негативно позначається на техніко-економічному рівні виробництва та стані міжнародної науково-технологічної співпраці України. В умовах, коли інновації ініціюють лише 13 % підприємств, а впроваджують 10,8 %, знижується частка інноваційної продукції. У 2003-2013 рр. майже 40 % нових технологій були придбані за кордоном, причому більшість – для галузей, які мають в Україні власну розвинену наукову базу (хімія і нафтохімія, металургія, машинобудування). Тому забезпечення конкурентоспроможності економіки України через інновації має стати метою національної економічної політики. Такий розвиток економіки має базуватися на визначенні довгострокових пріоритетів, які обумовляють орієнтацію національної економіки на визначення раціональної спеціалізації й оптимальної структури, що сприятиме досягненню найбільш можливих темпів

економічного зростання та підвищенню рівня життя. У стратегічному контексті істотне підвищення конкурентоспроможності економіки України можливе лише за рахунок інноваційно-структурних механізмів модернізації економіки та розширення участі в міжнародному поділі праці на основі технологічних, а не цінових конкурентних переваг [7, с. 65].

Національні економіки, яким вдалося розвинути внутрішні інноваційні можливості щодо швидкої адаптації і відновлення, матимуть конкурентні переваги, стабільні в довгостроковому періоді. Це передбачає відмову від надмірної залежності від дешевої і відносно некваліфікованої праці як джерела конкурентоспроможності на користь підготовки робочої сили, збільшення зусиль щодо впровадження і поширення технологічних інновацій для підвищення ефективності використання факторів виробництва.

Важливою особливістю є вивірена у часі та в галузевих пріоритетах точкова підтримка технологічних і експортоорієнтованих виробництв. Зарубіжний досвід свідчить, що і в складних економічних умовах сильна держава може здійснювати в певних мінімальних обсягах орієнтовану промислову політику [8].

Основою створення конкурентних переваг регіону виступають:

- суб'єкти управління процесом забезпечення конкурентоспроможності регіону, на які покладено завдання вдосконалення нормативно-методичного забезпечення конкурентоспроможності регіону, стратегічного планування і проектування регіональної та міжрегіональної конкурентоспроможності, реалізації ефективною і повноцінної державної регіональної політики, включаючи децентралізацію влади і фінансових ресурсів;

- суб'єкти господарської та підприємницької діяльності, функціонування яких залежить від ефективного використання сировинних, трудових та фінансових ресурсів, повноцінної інфраструктури, належної техніко-технологічної бази, здорового конкурентного середовища, наявності економічного потенціалу та передумов розвитку;

- населення регіону, до основних характеристик конкурентоспроможності якого варто віднести розвиток людського капіталу, підвищення рівня якості життя, покращення системи соціальних послуг, капіталізацію життя і праці;

– співробітництво з іншими країнами та регіонами на основі розвитку інтеграційних форм діяльності [9, с.23].

Інноваційний розвиток можна охарактеризувати як процес структурного вдосконалення національної економіки, який досягається переважно за рахунок практичного використання нових знань для зростання обсягів суспільного виробництва, підвищення якості суспільного продукту, зміцнення національної конкурентоспроможності та прискорення соціального прогресу в суспільстві.

З вищенаведеного визначення слідує, що стимулювання інноваційного розвитку не може бути обмеженим лише точковим стимулюванням вибраних тем досліджень чи розробок, а має бути спрямоване на створення умов для масового пошуку результативних шляхів технологічних змін і швидкої підтримки позитивних знахідок. Відтак головним завданням інноваційної політики держави є забезпечення збалансованої взаємодії наукового, технічного і виробничого потенціалів, розробка та впровадження механізму активізації інноваційної діяльності суб'єктів підприємництва, поширення інновацій по усіх сферах національної економіки.

Висновки. Регіональні кластери стають каталізаторами інноваційного розвитку регіону, підвищення його конкурентоспроможності. Формування та розвиток інноваційного потенціалу регіонів України сприятиме трансформації гострих міжрегіональних конкурентних відносин у взаємовигідне співробітництво на принципах конкурентної стратегії, яка отримала назву «коопетишн» - поєднання стратегії конкуренції та співробітництва, на користь національних інтересів. При розробці інноваційної політики держави та регіону необхідно спиратися на концепцію технологічного динамізму, якої дотримуються більшість розвинених країн на сьогодні. Важливим показником інноваційності економіки є обсяги і структура зовнішньої торгівлі. Частка вітчизняної наукомісткої продукції на світовому ринку становить близько 0,01 %, що не відповідає як науково-технічному потенціалу регіонів України, так і провідним тенденціям розвитку сучасної світової економіки.

Попри високий рівень відкритості національної економіки внесок України у загальний обсяг світового експорту товарів і послуг досить незначний. Це суттєво звужує перспективи

формування конкурентоспроможності економіки, оскільки саме платоспроможність та потужність внутрішнього ринку визначають стабільність та динамічність соціально-економічного розвитку країни. Маючи вигідні первинні конкурентні переваги, а саме: високий рівень кваліфікації працівників, базу високотехнологічних виробництв, власну сировинну базу для більшості промислових виробництв, вигідне географічне розташування, забезпеченість власною електроенергією, потенційно потужний внутрішній ринок та широку диверсифікацію виробництва, Україна має високі шанси посісти вагоме місце у міжнародному поділі праці.

Бібліографія

1. Брикова І.В. **Детермінанти міжнародної конкурентоспроможності національних регіонів в глобальному економічному просторі** [Текст]/ І.В. Брикова; гол. редактор Д.Г.Лук'яненко // Міжнародна економічна політика: Наук. журнал. Вип. 7. – К.:КНЕУ, 2007. – С. 5-27.
2. Портер М. **Конкуренція** [Текст]/ / Майкл Портер [пер. с англ.]. – М.: Издательский дом «Вильямс», 2006. – 608 с.
3. Соколенко С.І. **Кластери в глобальній економіці** [Текст]/ С.І. Соколенко. – К.: Логос, 2004. – 848с.
4. Krugman P. **The Role of Geography in Development** [Text]/ / Paul Krugman // International Regional Science Review. – 1999. – №2. – Vol. 22. – P. 142-161.
5. Філонич В.С. **Фактори та передумови формування конкурентоспроможності регіонів** [Текст] / В.С. Філонич, Т.О. Праченко, О.О. Носирєв // Вісник МСУ. Серія «Економічні науки». – Харків, 2008. – №1, Т. XI. – С. 8-11.
6. Лук'яненко Д. Г. **Глобалізація та конкурентоспроможність: методологія досліджень і системних оцінок** / Управління міжнародною конкурентоспроможністю в умовах глобалізації економічного розвитку: монографія: у 2 т. – Т.І / Д. Г. Лук'яненко, А. М. Лук'яненко. Глобальна економічна інтеграція [Текст]: монографія. – К.: КНЕУ, 2008. – 242 с.
7. **Інноваційні підходи до регіонального розвитку в Україні** [Текст]: аналіт. доп. / С. О. Біла, Я. А. Жаліло, О. В. Шевченко, В. І. Жук [та ін.]; за ред. С. О. Білої. – К.: НІСД, 2011. – 80 с.
8. Грущинська Н.М. **Міжнародна спеціалізація економіки України в умовах технологічних трансформацій** [Текст]: монографія / Н.М. Грущинська. – К.: Стило, 2011 – 346 с.

Рецензент: д.е.н., професор Галиця І.О.